

FİHRİST BİR ESER: MURAD-NÂME'DE MÛSİKÎ**Ubeydullah SEZİKLİ**

Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilimdalı Dini
Musiki Bilimdalı, ubeydullahsezikli@hotmail.com

Received: 26.11.2016

Accepted: 24.02.2016

Öz

Murâd-Nâme Bedr-i Dilşâd'ın 830/1427 yılında Kâbus-nâme üzerine kaleme aldığı elli bir babdan oluşan manzum Türkçe bir eser olup, Sultan II. Murad'a ithaf edilmiş mesnevi tarzı ansiklopedik bir eserdir. Ayrıca Murâd-Nâme, Kâbus-Nâme'nin bir tercümesi gibi bilinse de aslında Kâbus-Nâme'nin şerhidir. Bedr-i Dilşâd'ın eseri kaleme aldığı üslup açısından değerlendirecek olursak; estetik duygusu yüksek, şairliği oldukça güzel, dili nerede nasıl kullanmasını bilen bir tavra sahip olduğunu söylemek gerekir. Bedr-i Dilşâd'ın eserine baktığımızda dinî ilimler, şiir, tıp, astroloji, astronomi ve mûsikî gibi döneminin bilim ve sanat dallarına yakınlığı göze çarpmaktadır. Birçok bölümleri genişleterek yazılmış aynı zamanda bazı bölümler eklenmiştir. Mûsikî de genişletilerek yazılan bölümlerden birisidir. Eser mûsikî hakkında köklü bilgiler vermekten daha çok konuyu bilenlere hatırlatıcı fihrist niteliğindedir. Özellikle makamlar kısmında On beşinci yüzyılın en önemli Türkçe eserlerinden birisi olan Kırşehirli Yusuf İbn Nizameddin'in Risâle-i Mûsikî'sinden örnekler vererek Bedr-i Dilşâd'ın eserinin Fihrist bir eser olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak Bedr-i Dilşâd'ın Nazım şeklinde kulakta kalıcı bir şekilde kaleme aldığı bu eser XV. Yüzyılın önemli kitaplarından birisidir. Makale boyutlarında çalışıldığı için sınırlı tutulan inceleme daha sonra yapılacak araştırmalara kaynak olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Murad-nâme, kâbus-nâme, bedr-i dilşâd, mûsikî.

AN INDEX: MUSIC IN MURAD-NÂME**ABSTRACT**

Murâd-Nâme is a literary work penned in verse about Kâbus-nâme by Bedr-i Dilşâd in 830/1427. It is an encyclopedic work written in mathnawî form and consists of fifty one chapters. It was dedicated to Sultan II. Murad. Although Murâd-Nâme is widely known as a translation of Kâbus-Nâme, it is actually like a commentary of it. Many chapters were added and the existing ones were extended. If we are to evaluate Murâd-Nâme in terms of literary style, it can be defined as a work with; high aesthetics senses, poetical language of high quality and appropriate use of language. The content of the Murâd-Nâme shows close connections with many disciplines of science and art of the time such as: medicine, astrology, astronomy, poetry, religious sciences and music. Chapter of music is among the extended chapters of Murâd-Nâme and it is more like a reminding index for those knowledgeable on the subject rather than being a chapter providing well-established information on music on its own. In this study; it is tried to be explained that Murâd-Nâme written by Bedr-i Dilşâd is an index and this idea is supported by giving extracts from Risâle-i Mûsikî which is one of the most important Works of XV. Century written in Turkish by Kırşehirli Yusuf İbn Nizameddin. As a result: Murâd-Nâme penned in verse form by Bedr-i Dilşâd is one of the important books of XV. Century. This study, limited to the extents of an article, will be a source for the research to be carried out in this regard.

Keywords: Murad-nâme, kâbus-nâme, risâle-i mûsikî, bedr-i dilşâd , music.

GİRİŞ

Kâbus-nâme, Keykavus bin İskender'in M. 1082 yılında oğlu Gîlân Şah için kaleme aldığı nasihatnâme-siyâsetnâme türünde Farsça ansiklopedik bir eserdir. Kırk dört bölümden oluşan bu eserde hayatın her alanında kullanılabilecek yararlı ve gerekli bilgiler verilmektedir. Bu eser yazıldıktan sonra farklı kişiler tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Murad-nâme ise Bedr-i Dilşâd'ın 830/1427 yılında Kâbus-nâme'ye yazılan manzum bir Türkçe şerh olup, Sultan II. Murad'a ithaf edilmiş mesnevi tarzı ansiklopedik bir eserdir. 51 bâbdan oluşan Murad-nâme bilinenin aksine Bedr-i Dilşâd eserin tercümesi değil şerhidir. Bu iddianın bir kanıtı mûsikî maddesinin Murad-nâme'de Kâbus-nâme'den daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasıdır. II. Murat'a ithafen yazılan *Bedri Dilşâd'ın Muradnâme* isimli eserinin 6113-6457'nci mısraları arasında Bâb-ı Sîvüçehârum Ender Fenn-i Mûsikî ve Âdâb-ı Sâzendegî ve Gûyendegî başlıklı bölüm de mûsikî ile alâkalıdır. (Ceyhan, 1997: 48-51) Eserin şerh edildiği XV. yüzyıl aslında Türk Mûsikî tarihinin en parlak dönemlerinden birisidir.

XV. yüzyılda mûsikî nazariyatı ile ilgili çalışmalar XIV. yüzyıldaki hızıyla devam etti. Türk dünyasının Osmanlı, Azerbaycan ve Batı Türkistan kesimlerinde Safiyyüddîn sistemi üzerine daha çok araştırmacının eğildiği ve konuyu işlediği görülmektedir. XV. yüzyıla kadar Türkistan ve Azerbaycan'da özellikle nazariyat alanında eserler veren Türk mûsikîsi çalışmaları bu yüzyıldan itibaren Osmanlı Devletine kaymaya başladı (Özcan, 2001: 13).

Bu yüzyılda görülen ilk eser Kırşehirli Nizâmeddîn Oğlu Yusuf Dede'nin *Risâle-i Mûsikî* adlı eseridir. Sultan II. Murat'ın mûsikîye karşı sevgisi, şair ve ediplerle beraber olması kendisine ilk mûsikî eserinin takdimine vesile olmuştur. (Uzunçarşılı, 1983: 607) Kırşehirli edvârının XV. yüzyıl mûsikî nazariyatını aydınlatan önemli eserlerden birisi olduğunda şüphe yoktur. Hem kendisinden önceki edvâr geleneğini XV. Yüzyıla taşıması hem de o yüzyılın özelliklerini yansıtmaya açısından da kaynak bir eserdir (Sezikli, 2000: 108).

Yine bu yüzyılda yapılan çalışmaları kısaca şöyle sıralayabiliriz; Abdülkâdir-i Merâğî'nin Osmanlı başkentine geldiğinde saraya alınan küçük oğlu Abdülazîz Çelebi'nin Sultan II. Mehmet adına ithâf ettiği *Nekâvetü'l-Edvâr*ı; tarihçi Ahmedoğlu Şükrullah Çelebi'nin (1388-1465) genç yaşında birkaç kitaptan Türkçe'ye çevirerek hazırladığı *Risâle-i Mûsikî*'si; Fethullah Mü'min Şirvânî'nin Sultan Mehmet Hân adına kaleme aldığı *Risâle fî 'ilmi'l-mûsîka*'sı nazarı mûsikî alanının değerli kitaplarındandır (Özcan, 1996: 217).

Yüzyılın sonlarında, mûsikî tarihinde Lâdikli İsrâfilzâde Abdülhamîd (Abdülmecid) oğlu Muhyiddîn Mehmet Çelebi'nin (ö. 1494 ?) kaleme aldığı *Zeynü'l-Elhân fî İlmi't-Te'lîf-i ve'l-Evzân* (1483) ve *Risâle-i Fethiyye* (1484-1485) adlı eserlerinde ileri sürdüğü görüşlerden onun XV. yüzyılın çok önemli bir mûsikîşinası olduğu anlaşılmaktadır. Aslında muhtevâ bakımından aralarında fazla bir fark bulunmayan bu eserler Sultan II. Mehmet'in oğlu Sultan II. Bâyezid'e ithâf edilmiştir. Yine aynı hükümdarla babası Sultan II. Mehmet devrini idrâk eden ve "Usta Şemsî" diye tanınan Aydınli Şemseddîn Nahîffî'nin *Bereket* adlı mûsikî kitabı; Kadızâde

Tirevî'nin *Mûsikî Risâlesi* ve Ahîzâde Ali Çelebi'nin *Risâletü'l-Mûsikî fi'l-Edvâr* adlı Farsça eseri de bu devirde Osmanlı ülkesinde yapılmış mûsikî çalışmalarıdır (Özcan, 1977: 474-475).

Abdülkâdir-i Merâgî'den sonra ise bu yüzyılda şu çalışmalar yapılmıştır: Yüzyılın büyük mutasavvıf, âlim ve edebiyatçısı Nureddin Abdurrahmân Câmî (ö. 1493), değerli eserleri arasında yer alan *Risâle-i Mûsikî* (1485)'sinde nazarî mûsikî konusunu işledi. Ali Şâh b. Hacı Böke, Hüseyin Baykara'nın vezîri Ali Şîr Nevâî'ye takdim ettiği *Mukaddimetü'l-Usûl* adlı eseriyle bu yüzyılın sonlarındaki çalışmalara katkıda bulundu. Mûsikînin yapısı üzerindeki *Behcetü'r-Rûh* adlı eseriyle Abdülmü'min b. Safiyyüddîn de XV. yüzyıl nazarî mûsikî çalışmalarında yer aldı. (Özcan, 1996: 218-219) Bunlardan başka Kastamonulu Şâver'in mûsikîye dair bir eseri olduğunu *Latîf Tezkiresi* yazıyorsa da kitabın adı bilinmemektedir (Uzunçarşılı, 1983: 683).

Anadolu Türkleri arasında mûsikînin yayılmasında Mevlevîliğin büyük rolü olmuştur. XII. yüzyılın büyük velisi Hoca Ahmed Yesevî'nin, eski şaman geleneğine dayalı mûsikî ve raksa tarikat yolunu açmasından sonra, XIII-XIV. yüzyıl Konya'sında bir tarikat doğacak ve bu tarîkate mensup bestekârlar Osmanlı tekke mûsikisini müzik estetiğinin zirvesine çıkaracak şâheserleri ortaya koyacaklardı. Ciddi müzik eğitimi veren dergâhlar Osmanlı ülkesinde mûsikîsinin gelişmesinde yüzyıllar boyu büyük bir ocak görevi yapmıştır (Tanrıkorur, 1998: 500).

Hatta Yunus Emre'nin mürşidi Taptuk Emre hakkında bir kısım rivâyetleri XV. yüzyıl halveti büyüğü Üftâde (ö.1580) anlatmış, bunları dervîşi -sonra postnişin- Aziz Mahmud Hüdâyî (ö.1628) *Vâkıat* adıyla Arapça derlediği eserde belirtmiştir. Bu eserdeki şu cümleler bizim için önem arz etmektedir ; “ Yunusun mürşidi Taptuk Emre “şeştâ” çalardı. Bir gün yanında birisi vardı. Taptuk gene şeştâ çalmaya başladı. Şeştânın sesi adama dokundu, cezbelendi, sanatını bırakıp Taptuk'a dervîş oldu (Tatçı, 1990: 9; Hüdâyî,1579:274).

Anadolu'da kurulup gelişen tasavvufî hayat ve düşüncenin seyrinde XV. yüzyıl çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu asırda tasavvuf ve tarikatlarla ilgili temel müesseseler; tekkeler ve zaviyeler çoğalmış ve bu sistemin temel eserleri kaleme alınmış veya daha önce Arapça ve Farsça olarak yazılan klâsikler Türkçe'ye tercüme edilmiştir (Kara, 1995: 1).

Anadolu Türkleri arasında ilk dinî bestekârın, meşhur mutasavvıf Hacı Bayram-ı Velî (ö. 1429) olduğu söylenmektedir. Bayramiye tarikatının kurucusu olan Hacı Bayram-ı Velî'nin bilhassa Yunus Emre'nin eserlerine yaptığı bestelerle tanındığı ve bunları dervîşlerine öğrettiği rivayet edilir. Damadı Eşrefoğlu Rûmî'de (ö.1469) dinî eserler bestelemiştir. Eşrefoğlu'nun damadı Abdürrahîm-i Tırsî (ö.1519) de mutasavvıfâne şiir ve besteleri ile tanınmış bir şahsiyettir. Bu üç şahsın bestekârlıklarına sadece güfte mecmualarındaki kayıtlara dayanılarak hükmedilmektedir (Ergun, 1942: 15).

Bu yüzyılda kaleme alınan eserlerden birisi de Bedr-i Dilşâd'ın *Murad-nâme*'sidir. Aynı Yüzyılda yazılan ve ilk Türkçe nazariyat kitabı olarak bilinen Kırşehirli Yusuf İbn-i Nizâmeddin'in *Risâle-i Mûsikî* isimli eseri ile makamlar kısmı karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

BEDR-İ DİLŞÂD'IN HAYATI

Bedr-i Dilşâd'ın hayatı hakkında *Murad-nâme*'de verilen sınırlı bilgiler dışında bir malumatımız bulunmamaktadır. Nerede doğduğu, ne zaman vefat ettiği, kimlerden ilim tahsili gördüğü vb. soruların cevabı günümüze ulaşmamıştır.

Elimizdeki en önemli bilgi kaynağı olan eseri *Murad-nâme*'nin telif sebebini açıkladığı bölümde doğum tarihinden bahsetmiştir. Bunun yanında babasının kişiliği ile ilgili bilgiye de değinmiştir.

Anun hicretinden sekiz yüz yidi

Geçincek bana Tanrı var ol didi

Çün ol Hayy u Kayyûm virdi vücûd

Ki ilm ehli bilinden irdi vücûd (yaprak 3)

Bu beyitlerden şairin Hicrî 807'de Miladî 1404-5'de doğduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Babasının da ilmî bir şahsiyet olduğunu ifade etmiştir.

Bedr-i Dilşâd'ın eserine baktığımızda dinî ilimler, şiir, mûsikî, tıp, astroloji, astronomi, remil gibi döneminin bilgilerine ve sanat dallarına yakınlığı göze çarpmaktadır. Arapça ve Farsça'yı iyi bildiği hatta bu dillerde yazılan eserleri anlayıp çevirebildiği de görülmektedir. 1427 yılında henüz 23-24 yaşlarında *Murad-nâme* gibi hacimli bir mesneviyi yazdığı ele alınınca, ne kadar yetenekli ve bilgili bir şahıs olduğu anlaşılmaktadır.

Bedr-i Dilşâd'ın eseri kaleme aldığı üslup açısından değerlendirecek olursak; estetik duygusu yüksek, şairliği oldukça güzel, dili nerede nasıl kullanmasını bilen bir tavra sahip olduğunu söylemek gerekir. Anlattığı konuya uygun şekilde sadeliği, coşkun ve lirik yapısı, hikemî tarzı ile şairliğinin ustalıklarını göstermiştir.

Şairin hayata bakışı, yaşam tarzı ise zaten eserinin nasihat-nâme içerikli bölümünde izah edilmiştir. Son olarak Bedr-i Dilşâd'ın kimliği hakkında farklı bir iddia olduğunu belirtmekte fayda vardır. Lakin kesin deliller ile ispatlanmadığı için burada zikredilmesini uygun görmemekteyiz.

51 babdan oluşan ve içinde 48 hikaye barındıran *Murad-nâme*, *Kabus-name*'nin manzum bir Türkçe tercümesi olarak anılsa da *Kabus-name*'nin aslında şerhi niteliğindedir. Daha önce çevirileri bulunan bu eseri 350 yıl sonra Bedr-i Dilşâd tekrar çevirmiştir. 1427 yılında Bedr-i Dilşâd'ın II. Murâd Han'a ithaf ettiği mesnevi türündeki eseridir (Çelebioğlu, 1978: 719-728).

Murad-Nâme içerisinde nasihat-name, siyaset-name, fütüvvet-name ve ansiklopedik özellikleri barındıran bir eserdir. *Murad-Nâme*, *Kabus-name*'nin yazılış amacına uygun şekilde dinî, ahlakî ve siyasî nasihatler veren bir nitelik taşır (Feyzioğlu, 2008: 351-365). Bunun yanında birçok ilim ve sanat dalı hakkında bilgi vermesi yönüyle de edebiyat tarihimizin ansiklopedik türündeki ilk eserlerinden biri olmuştur. Eserin tamamına bakıldığında çok yönlü bir yapısı olduğu görülmektedir.

MURAD-NÂME'İN İÇERİĞİ

Bedr-i Dilşâd eserini kaleme alırken *Kabus-name*'yi temel almakla birlikte, tamamen aynısını nazmetmemiştir. Yeri geldiğinde açıklamada bulunmuş, yeri geldiğinde yeni bölümler eklediği gibi var olan bölümlere alt başlıklar koymuştur. Bunların yanında birtakım eklemeler, kısaltmalar ya da birleştirmeler de yapmıştır. (Doğan, 2011: 23) Aslında Bedr-i Dilşâd, *Kabus-name* ışığında âdeta yeni bir eser telif etmiştir.¹ Örnek verecek olursak; *Kabus-name* 44 babdan oluşmakta; *Murad-Nâme* ise 51 babdan oluşmaktadır. *Kabus-name*'de mevcut olan 43. bab *Murad-Nâme*'de yoktur. Ayrıca *Murad-Nâme*'deki 27, 28, 32, 44, 45, 47, 48, 50 ve 51. babalar da *Kabus-name*'de bulunmamaktadır (Ceyhan, 1997: 50).

Murad-Nâme, mesnevi türünde yazılmış bir eserdir. Muhtevasında daha önce de ifade edildiği üzere birçok ilim hakkında bilgi bulunması yanında temel olarak bir nasihatname ve ansiklopedik bilgi veren bir kitaptır. Esere, tevhid, nat ve sebeb-i tasnif-i kitap bölümleri ile başlamıştır. Eserin “Bâb-ı Sîvüçehârüm -34- Ender Fenn-i Mûsikî ve Âdâb-ı Sâzendegî ve Gûyendegî başlıklı bölümü mûsikî ile alâkalıdır.

Murad-Nâme'de Mûsikî

Mutrib (sâzende, hânende), makam ilminin de ciddiyetle çaba sarf edip makamın usûlünü ve furû'unu, zamanlamayı ve vuruşu bilmelidir. Mutrib, [mûsikî] ilmini bilip ona göre hareket etmelidir. Gayesiz amel işe yaramaz ve her amel ilim ile şeref bulur. Bu yüzden ben bu ilmi (mûsikîyi) açıklamalıyım; dolayısıyla beni iyi dinle. Ben ilmi ile (mûsikîden öğrendiklerimi) nazım olarak sana okuyayım ve bu ilimde üstatlar ne söylemişse aktarıp yardımcı olayım.

İlmin Başlangıcı

Bil ki bu ilim, Hz. İdris'in ilmidir; bu sözleri açık sanma, sözlerim kapalıdır. [Hz. İdris] Bu ilmi dört ilimden çıkarmış ve birbirine karmıştır. O ilimler, astronomi, felsefe, ilm-i nücûm (yıldızlar ilmi) ve tıptır. Devamlı seyr halinde olan on iki burca on iki makam koymuşlar. Yedi yıldıza yedi şu'be örnektir, Nitekim insan nasıl dört unsurdan meydana gelmişse makamlarında aslı dördtür. Bu makamları iyi anlayan için tek tek söylüyorum. Bunların anlamından şüphe etmen gerekmez. Sebep sorulmayan, dâimî olan Allah, İdris'e yüce bir mekân ve makamda feleklerin çıkardığı sesleri öğretti. Allah *Onu üstün bir makama yücelttik* (Kuran, 19/57) buyurdu. Bu ilim ona (İdrîs'e) onlardan (feleklerden) nasip oldu. Bu durumda, İdrîs'in Allah'ın habibi olması şaşılacak şey mi ki? Bu kez hikmet ehli bu yüce ilmi, temiz bir uygulama ile sundular. Halkı hayrete düşüren bu ilim bize bu şekilde geldi. Bütün geçmişi ile bu ilmi üstadından okumak gerekir. Diye rivayet olunmuştur. Bu ilmi fikir denizinden süzerek Fârâbî derlemiştir. Bize ulaşan on iki makamı, yedi âvâzeyi ve dört şu'beyi o düzenlemiştir. Sonra da kalanları birleştirerek terkipler haline getirmiştir. Onun ardından gelen bütün üstatlar, hüner sahipleri ile yüz yüze oldular. Âvâze ile şu'be yi ölçülü bir şekilde birleştirdiler.

¹ Bedr-i Dilşâd'ın *Murad-Nâme*'yi kaleme alırken *Kabus-name*'den ne derece yararlandığı, ne kadarının birbirine örtüştüğü, eserin intihal mi ya da genişletilmiş bir tercüme mi olup olmadığı meselesi ayrı bir inceleme konusudur. Biz bu makalede yapmış olduğumuz araştırma sonrasındaki verileri ve sonuçları ortaya koymaktayız.

Hânendeler, dinleyenleri mutlu etsin diye terkibi akıcı hale getirerek her birine bir ad verdiler. Şu dördü asıldır: bütün âvâzelerin sebeplerinden biri rasttır. Irak, sipahan ve zirefkenddir ki bunu söyleyenlerin en tatlı nağmesidir. Bu dört âvâzededen sekiz âvâze daha çıkardılar ve her birisini de üçe ayırdılar. Sözün doğrusu uşşâk ile zengûle rasttan kopmuştur. Bûselik ile maye ıraktan kopmuştur ısfahandan da hüseyî ile neva kopar denilmiştir. Zirefkendden rehavi ile büzürg kopmuştur. Bu açıkladığım söz Fârâbî'den önce gelen ve usulünü felekten alan kişinin sözüdür. Ben bunu açıklamaya çalıştım. Fârâbî'ye göre on iki makam asıldır, âvâzeler yedi, şubeler ise dördttür. [Bu sınıflandırma] O'ndan beri de hep böyle devam etmiştir. On iki burca, yedi yıldıza ve dört unsura karşılık olarak söylenmiştir. Daha sonra yine üstatlar geldiler ve bu âlemde uzun zaman kaldılar. Terkipleri yirmi dörde çıkararak bu hikmet denizinden inciler dizdiler. Yirmi dört saate uyarlayarak her birine bir ad verdiler.

On İki Makamın İsimleri

Rast, irak, zengule, ziri kûçek, büzürg, ısfahan, rehavi, hüseyî hicaz, ziri kûçek, Büzürg, ısfahan, rehavi, hüseyî hicaz neva uşşâk ve bûseliktir. Bu ilmi öğrenmek isteyen kişinin bunları aklından çıkarmaması gerekir.

Yedi Âvâzenin İsimleri

Yedi âvâzenin adını öğren ve benim gönlümü hoşnut kıl. Geveşt, nevrüz, selmek, şehnâz, mâye, gerdâniye ve hisardır.

Dört Şube

Bu dört şubeyi de sana söyleyeyim de belki sende bana dua edersin birincisi yegâh ikincisi düğâh üçüncüsü segâh dördüncüsü çargâhtır.

Terkiplerin Adları

Terkiplerin adını bilmek ve onun perdesini ayırmak gerek. Sözümlü iyi dinle ki birincisinin adı bestenigârdır. Niriz pencgâh beste-i ısfahan bunlardandır. Aşîrana zirkeşîde uyar, Nigâr ile de gerdâniye güzel gider. muhayyerede bûselik uyar, üstad bu biçimde söylemiştir. Vechi hüseyî ile karcigâr, rûyi irakla da müsteâr nühüft, sipihr ve hüseyî acem uzal ile birliktedir nihâvend ile hümâyûn beraber imiş bahr-i nâzikte ona yakın imiş hisâr, hisârekle Türkî hicaz ve hicazı büzürg birliktedir. Ey bu işi öğrenen kişi muhâlifekle hicâz-ı muhâlifin bunlardan olduğunu iyi bil.

Âhar

Râhatül ervâh, nevâyı aşîrân, ırâk-ı m3ayı dene zâvili, müberka zemzem de bunlardandır Birisinin adıda nevrûz-ı rumdur, onu bilmeyende de hayır yoktur. Rekb ile rekb-i nevrûz u her gün söylense yakışır Zirefkend ile sazkar nihâvendi rûmi birbirine yaraşır. Düzgün okumak kaydı ile hisar evc rast-ı mâye bunlardandır ay yüzlü sen şahit ol ki, nevrûz ile acem beraberdir. Daha ileriye götürürsek çargâhı acem segâhı acem, düğâhı acem de bunlardan

olduğunu bil. Bir de acem rast vardır ki onu fark edene paha bulunmaz sebzender sebz de onlarla beraberdir. kesin olarak şunu bil ki nişâvürekin oranı terkiblere galip olmuştur. İrâk'ın hicazın acemlerini iyi öğrenip varlığını gerekli bileler.

Rubâî

Segâhı maye ile uşşâkı maye her biri başlı başına bir terkip olup Nigarine de uzzâli acemle bunlara uyar ki bunda hiç ihtilaf yoktur.

Sen bu tertiplerin nereden çıkararak düzenlendiğini başlangıcının ve kararının ne olduğunu bil öğren ona göre de karar ver.

Bestenigâr

Bestenigâr sesi, çok veya az rast gösterip çargâha inerek karar eder işitenleri hüzünlendirir. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “gerdâniyye âgâz ede çargâh yüzünden segâh karâr ede” (Sezikli, 2000: 64).

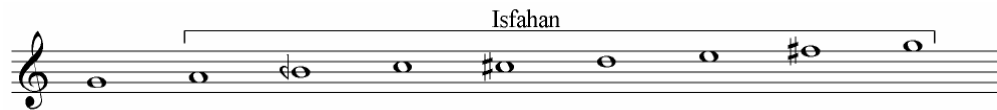
Nirizi

Rastta hicaz söylese ve rastta karar eylese onun adına niriz demişlerdir. Onu herkes bu ad ile anar. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “nîrîz oldur kim hicaz agâz eder, iner rast evinde karâr eder” (Sezikli, 2000: 64).

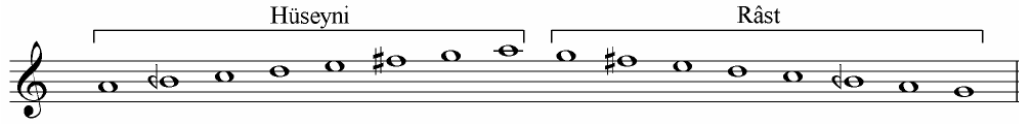
Pencgâh

Sipahandan söylerken inip rastta karar ederse ona pencgâh adını verirler. İstersen deneyebilirsin. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “İsfahan agâz eder iner rast evinde karâr eder” (Sezikli, 2000: 64).

Besteİsfahân

Segâh sipahandan söylerken segâh karar ederse ona beste-i İsfahan derler. Cihan bu söyleyişe âşıktır. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “İsfahan agâz eder tamam segâh evinde karâr eder” (Sezikli, 2000: 64).

İsfahâne

Eğer sipahan okurken acemde karar edersek ona İsfahâne derler. Bunu yapmak emek ister. Kırşehirî ise şöyle tarif eder: “İsfahan âgâz eder, iner acem evinde karâr eder” (Sezikli, 2000: 64).

Zilkeşihaverân

Hüseyî okurken ırakta karar olunursa şüphesiz onun adı zilkeşihaverandır. Onu dinlemek cana gıdadır. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: hüseyî âgâz eder iner acem evinde karâr eder” (Sezikli, 2000: 64).

Zirkeşîde

Bu sözüme güven ki hüseyî okurken rehâvî evinde karar eylerse onun adını zir-keşîde koymuşlardır. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “hüseyî âgâz eder iner rehâvî evinde karâr eder” (Sezikli, 2000: 64).

Aşîrân

Hüseyî okurken rasta giderek karar eylersek bunun adına aşîrân derler. Aşîrân ne diye bana sorma. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “hüseyî âgâz eder iner rast evinde karâr eder” (Sezikli, 2000: 65).

Nigâr

Eğer acem okurken rehâviye inerse onun adına Nigâr derler ki; bir sevgilinin dinlemesine layıktır. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “gerdâniyye âgâz eder çargâh evinden mâye karâr eder” (Sezikli, 2000: 66).

Gerdâniye nigâr

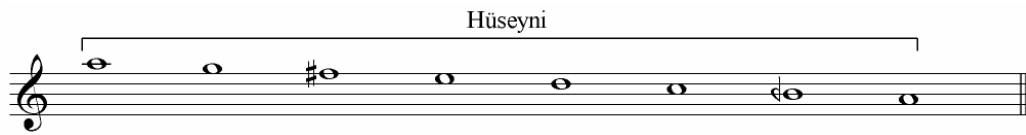
Gerdaniye okurken çargâh yapılarak mâyeye ulaşıp karar tutarsa gerdaniye nigâr olur. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “gerdaniye âgâz eder iner çargâh evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 66).

Gerdâniye-i bûselik

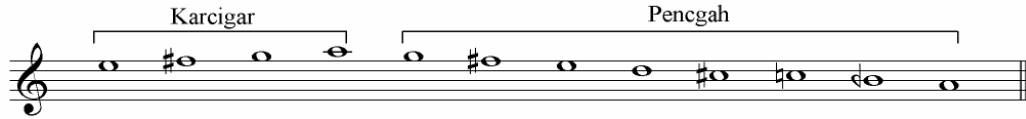
Gerdaniye okurken bûselik civarında güzel sesler yakalayarak rasta inip karar ederse gerdaniye-i bûselik olur. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “gerdâniye âgâz eder bûselik yüzünden rast karar eder” (Sezikli, 2000: 66).

Muhayyer

Tizde düğâh okuyarak hoş bir hüseyini yapıp düğâh evine geçerek karar kılsa ona muhayyer adını ver. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “tîz düğâh âgâz eder hüseyini yüzünden yine düğâh karar eder” (Sezikli, 2000: 64).

Vech-i hüseyinî

Hüseyininin üstünde yarım perde yukarı çıkıp karcığar yaparken biraz daha hüseyini okuyup karar eyler ve bitirirse ona vech-i hüseyini denir. Üstâdından görürsen aynısını yaparsın. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “Hüseyini evinden karcığâr âgâz eder pençgâh yüzünden düğâh karar eder” (Sezikli, 2000: 66).

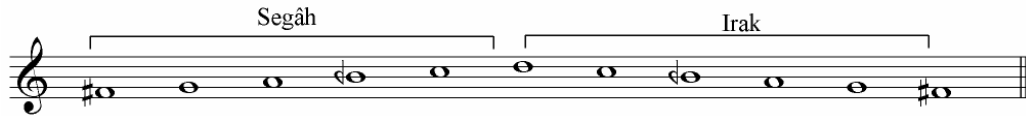
Karcigâr

Nevâ çargâh yaparken düğâh yüzünü gösterirsen onun adına karcigâr dendiğini bil üstadını bulursan eteğine yapış iyi öğren. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “Nevâ yüzünden çargâh gösterip iner düğâh evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 66).

Rûy-i ‘îrâk

Segâh okurken ıraka inerek karar ederse bunun adına ne denir dersin ittifakla rûy-i ırak denir. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “ırak altında segâh âgâz eder iner tamâm ırak karar eder” (Sezikli, 2000: 66).

Müste‘âr

Irak ile başlayıp yanında saz ile segâh yaparak onda karar edersen müstearı bulursun. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “büyük yüzünden uzzâl gösterip tamam dahi iner segâh karar eder” (Sezikli, 2000: 66).

Nühüft

Ey zamanın üstâdı Muhayyerden okurken uzzâla doğru gidip hicazda karar edersen onun adı nühüft olur. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “tizden düğâh gösterip uzzâl yüzünden hicaz karar eder” (Sezikli, 2000: 64).

Sipîhr

Muhayyerden okurken hisâra geçip kûçek de karar ederse bil ki ey sevgili onun adına sipîhr denir. Ki sende bu fenden nasibini al. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “tîz düğâh âgâz eder hisar yüzünden kûçek evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 67).

Hüseyin-i 'acem

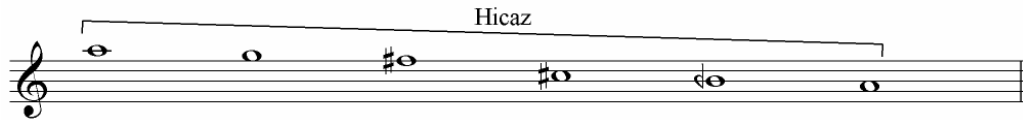
Muhayyerde hüseyini okurken acemde dolaşip hüseyini aceme örnek gösterip karar ederse hüseyini acem olur. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “hüseyini âgâz eder iner acem evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 64).

Uzzâl

Hüseyinde hicaz yaparak yakıcı bir sesle karar eylerse ona uzzâl adı verilir. Onun delili budur. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “uzzâl âgâz eder iner acem evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 65).

Nihâvend

Ey sevgili hicaz yaparak rehâvide karar ederse nihâvend olur. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “hicaz gösterip yukarıdan iner yine hicaz evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 66).

Hümâyûn

Ey gülen yüzlü sevgili zengûle ile başlayıp rehâvide karar et hümâyûn yapmış olursun dinleyenleri memnun etmiş olursun. “ Tamâm zengûle gösterip iner rehâvî evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 65).

Bahr-i nâzik

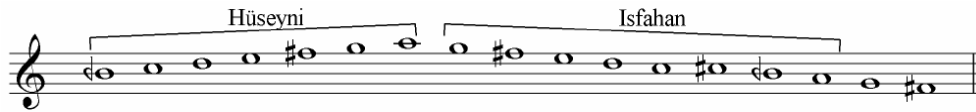
Hicaz başlayarak segâha geçip karar etmek üzere düğâha inerse ona bahr-i nazik demişlerdir. Kırşehirli Edvarında Sıralamada on ikinci olarak anlatılan Bahr-i Nazikin içeriği anlatılmamıştır.

Hisâr

Muallimler benzeterek Hüseyinde segâh yaparsa sonunu kûçek eyleyerek karar ederse bu terkinin adı hisâr olur. Bu terki Kırşehirli Edvarında bulunmamaktadır.

Hisârek

Hüseyinin üzerindeki bir perdeden segâh okurken biraz sipâhan göstererek tekrar segâha dönüp karar ederse bu fen hisârek, bunu bilenler mübârek olur. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: hüseyni altından bir perde segâh gösterip isfahan yüzünden segâh karar eder” (Sezikli, 2000: 65).

Hicâzbüzürg

Tam bir hicaz gösterip büzürg de karar olursa bunun adı hicâzı büzürg olur. Onu duyan bir daha unutmaz. “tîzîden hicaz gösterip iner büzürg evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 67).

Muhâlifek

Muhâlifek yapmak isteyen segâh ile başlar uzzâl ile seyr eder segâha varıp karar kılar. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: tîzden segâh gösterip uzzâl yüzünden hicaz karar eder” (Sezikli, 2000: 67).

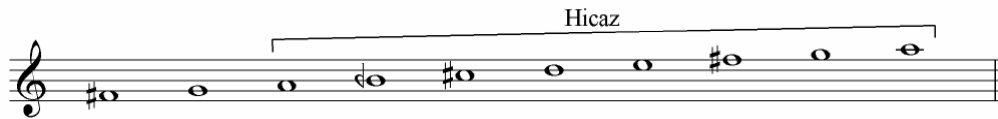

Hicâz-ı muhâlif

Hicaz okuyarak karcigâr dolaşarak karar ederse bil ki onun adı hicazı muhâliftir. Denir ki nasıl yapıldığını iyi öğren. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “hicaz gösterip iner tamam karcigâr karar eder” (Sezikli, 2000: 65).

Râhatü'l-ervâh

Âşık hicaz ile başlayıp ırakta karar eylerse bil ki canları iştâyâka getiren bunun adı rahatül ervahtır. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “hicaz gösterip iner uzzâl evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 65).

Nevâ-yı 'aşîrân

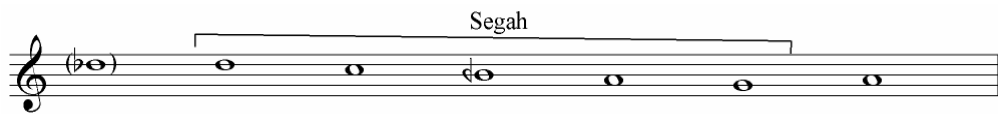
Neva başlayıp karcigâr yapıp onda kalıp karar eylerse ona neva-yı aşîrân derler. Ona yürekler taşıran derler. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “nevâ agâz eder yine karcigâr evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 65).

Rubâ'î –'ırâk-ı mâye

Tam bir ırak göstererek mâye evine inip karar eylerse ırâk-ı mâyeyi bulduğunu söylesin inkâr etmesin. “ırak tamam gösterip iner mâye karar eder” (Sezikli, 2000: 67).

Zâvilî

Ey güzeller şâhı segâh başlayıp dügâh bitirse zâvilî yapmış olur. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “segâh âgâz eder dügâh evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 64).

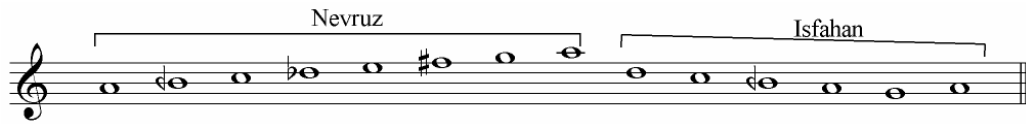

Müberka

Çargâh başlayıp segâha geçip karar eylese bu terkibe müberka denir. Ki sözûme güven inad etme. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “çargâh âgâz eder iner segâh evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 65).

Zemzem

Nevruzdan başlayarak uygun bir şekilde rehâvide karar ederse o terkibe zemzem derler. Susuzlara hem dem demişlerdir. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “nevrûz âgâz eder aşağı iner rehâvî evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 65).

Nevrûz-ı rûmî

Pençgâhla başlayarak düğâhta karar ederse onun adına nevrûzu Rum derler. Bu ilmi öğrenmiş olur. Bu terkip Kırşehrî edvârında sıralamada yirmi birincidir. Fakat açıklaması yapılmamıştır (Sezikli, 2000: 63).

Rekb Rubâ’ı

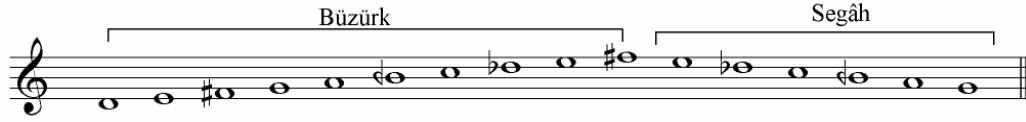
Ey zamanın pâdişâhı hem bâtında hem zâhir de pâdişâh olmak istersen kûçek başlayıp çargâh dolaşarak düğâha inip karar edersen onun adına rekb derler. Bu terkip Kırşehrî Edvârında anlatılmamıştır (Sezikli, 2000: 63).

Rekb-i nevruz

Kûçek başlayıp düğâha gelip karar ederse rekb-i nevruzu bulmuş olur ki dile gelirse bu kez pek güzel olur. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “kûçek âgâze eder düğâh gösterip yine kûçek karar eder” (Sezikli, 2000: 65).

Zîr-efgend

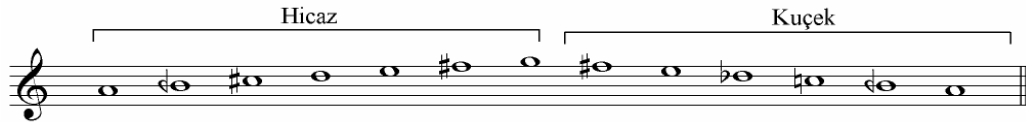
Büzürgden başlayarak mâyede segâh gösterip karar etsin ki zîrefkend olsun halka dudak ısırtacak kadar etkili olur. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “büyük yüzünden segâh gösterip iner mâye karar eder” (Sezikli, 2000: 66).

Sâz-kâr

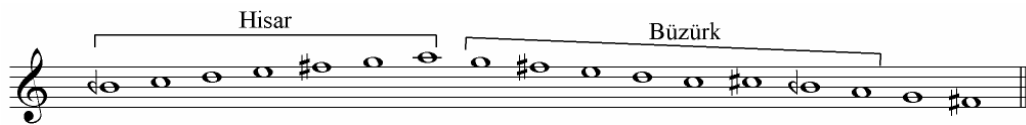
Segâhı tam olarak yapıp inip maye gösterir karar eylerken karcığar yaparsa bu yol saz-kârâ ulaşır. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “segâh âgâze eder mâye gösterip karcigâr gösterip rast karar eder” (Sezikli, 2000: 66).

Nihâvend-i rûmî

Hicazla başlayıp sipahanda kuçek karar verirse nihâvend-i rûmî olur. Onun söylenişi neşelidir. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “hicaz âgâze eder iner kûçek evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 65).

Rubâ'î hisâr-ı evc

Her ki hisârı tam göstererek karar için bûzürge inerse hisâr-ı evci bulur. Sazların etkisini arttırsın ki bu üzüntü evi mutluluk evine dönsün. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “hisârı tamam gösterip iner bûzürg makamında karar eder” (Sezikli, 2000: 67).

Rastmâye

Rast gösterip inip mâye karar ederse onun adına rastmâye demek yakışır. Kırşehirî ise tarifini şöyle verir: “rastı tamam gösterip iner mâye karar eder” (Sezikli, 2000: 67).

Nevrûzi acem

Nevruz ile başlayıp acemde karar kılarsa nevrûzi acem olur. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “nevrûzırûmî gösterip ırak yüzünden düğâh karar eder” (Sezikli, 2000: 67).

Çargâhı acem

Ey sevgili şah eğer çargâh gösterip acem karar eylese ona çargâhı acem derler ki dinleyenlerin gözü yaşarır. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “çargâh gösterip ırak yüzünden düğâh karar eder” (Sezikli, 2000: 67).

Segâhı acem

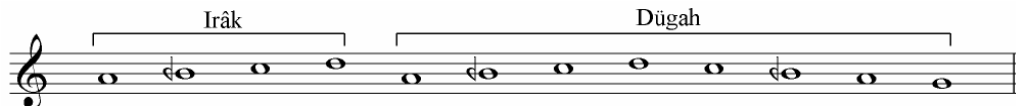
Segâh başlasa acemde karar etse buna üstatlar segâh-ı acem adını uygun görmüşlerdir. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “segâh âğâz eder ırak yüzünden düğâh karar eder” (Sezikli, 2000: 68).

Düğâhı acem

Yine düğâhla başlayıp acemde karar eylesen buna düğâhı acem derler, hüznü neşeye çevirir. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “dügâhı tamam gösterip ırak yüzünden yine düğâh karar eder” (Sezikli, 2000: 68).

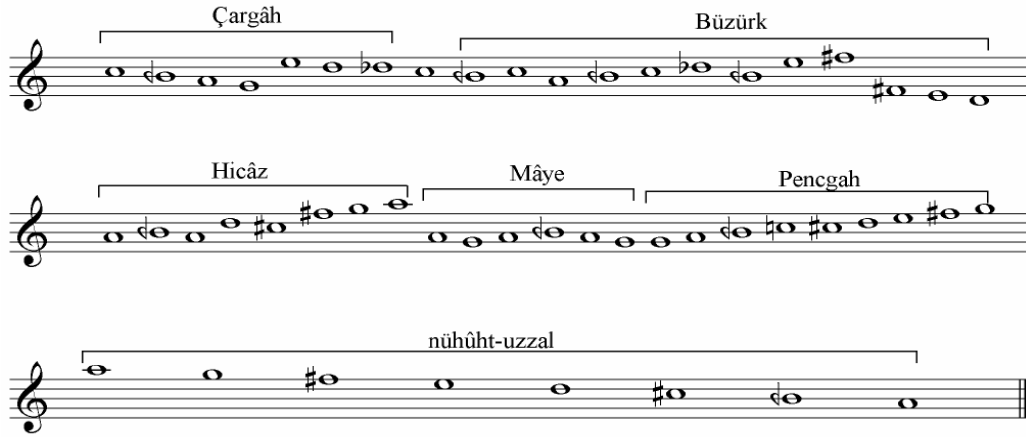
Râst-ı acem

Bil ki acem başlayıp rast karar eylesen ana rast-ı acem derler. Kırşehrî’de bu terki bulunmakta fakat “dügâh evinden ırak gösterip düğâh yüzünden rast karar eder” diyerek Acem Rastı vermektedir (Sezikli, 2000: 67).

Sebzendersebz

Mâye, büzürg, nühüft, çargâh, rehâvî, uzzâl ve pençgâh bu yedisini birleştirene üstadlar sebz ender sebz adını vermişlerdir. Kırşehri’de bu terkib Muhammed Lala’nın “çargâh ve büzürk ve hicaz ve mâye ve pençgâh ve rehâvî ve nühüft ve uzzâl”dan oluşan sekiz makamı bir araya getirip adını sebzendersebz koyduğunu yazmaktadır (Sezikli, 2000: 68).

Nişaverek

Bir kimse yegâh başlayarak dönüp hüseyini de gezinerek karar ederse onun adına nişaverek de. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “Çargâh âgâz eder hüseyini’den iner mâye gösterip rast evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 66).

Acem-i irâk

Irak göstererek düğâha inip karar ederse adı üstünde bunun adı acemi ıraktır. Bu terkip Kırşehrî’de anlatılmamıştır.

Hicâzı acem

Hicaz başlayıp acem bitirirse hicazı acem olur. Böyle bil böyle inan. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “hicaz âgâz eder irak yüzünden yine düğâh karar eder” (Sezikli, 2000: 68).

Segâhı mâye

Segâhı mâyeyi tam olarak gösterip onda karar ederse segâhı maye olur. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “segâh gösterip tamam iner yine mâye karar eder” (Sezikli, 2000: 67).

Nigârinek

Kim ki gerdaniyede başlayıp çargâh evinde seyrederek mayede karar kılsa bunun adına nigârinek denilir. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “çargâh âgâz eder iner rehâvî evinde karar eder” (Sezikli, 2000: 67).

‘Uzzâl-ı ‘acem

Uzzal ile başlayıp acem karar verirse Uzzal-ı acem olur. Kırşehrî ise tarifini şöyle verir: “uzzâl âgâz eder hicaz yüzünden iner irak yüzünden düğâh karar eder” (Sezikli, 2000: 68).

Daha birçok terkip vardır. Hepsini bu düzen üzerinde geliştir. Size bu kadar terkipi açıkça ve anlaşılır bir şekilde hatırlattım. Mutrib olanlar birisinde bin emel eyleyerek uygulansınlar. Bu hatırlattıklarım benim bulduklarım öğrenci iken üstad ettiklerimdir.

Hangi Saatte Hangi Perdeden Okuyacağımız

Perdelerinde saati ve alametleri vardır dinle güneş doğarken mâsye perdesinden çal ki nasibinin tadını alsın. Bu perde o vakte layıktır. Okursan nasıl uygun olduğunu görürsün. Güneş yükselirken rast söylemeğe çalışmalı kuşluk vakti irak söyle ki onda coşku fazla olsun kuşluk ile öğle arası geldiğinde rast perdesinden okuyun.

Ferd

Öğle olunca muhâlifî rast çalınmalıdır. Muhâlifî rastın insanları coşturması. Hayret edilecek bir şey değil mi? İkinci vakti bûselik perdesi çalınırsa âlemin ölmüş (duygularını) diriltir. Safa isteyen gün bitiminde uşşâk

söylemelidir. Bu kez çünkü akşam vakti olunca da neva söylemek gerekir. Bu perdeler Türklere uygundur. Ey çalgıcı onu çal başkasını çalma.

Ferd

Yatsı geldiğinde muhâlifek çalmalı ki onu dinleyenler ruhlarına gıda almalı bu seferde gece yarısında İsfahan çal cihan sazın hüznü ile dolsun gece yarısı geçince zengüle söylemeli ki gönüller şenlensin onun için Hz. Peygamber Kuran-ı Kerimi okumak isterse dilediği kadar o saatte bu perdeden okurmuş sabaha karşı ey kerem sahibi rehavi oku ki safa bulasın sabah olunca hüseyini dinleyenlerde kararsızlık kalmaz her saate bir perde söylenmiştir. Onları o saatte söyle bu âdeti ihmal etme. Nitekim her birisinden bir şey söylemek gerekse kendi saatinde söylemek gerekir.

Perdelerin Dinleyenler Üzerindeki Etkileri

Beyaz tenli kişilere yumuşak perdeden çalmalı ki gayretli olsun kızıl yüzlü gök gözlü olanlara muhâlif semai çalmak gerekir. Kara yağızın perdesi taze olmalı onu çalanda er olmalı eğer buğday renkli ise kalplerini güzellikle avlamak için onlara rast perdesi çalmak, gönüllerine şevk salmak gerekir. Sufilere, yaşlılara hocalara, usulü ağır tutmalı ki lezzet versin. Ve bunlardan lezzet alsınlar. Yiğitler dinliyorsa bahr-i sakîl usulü yaraşır bunları böyle bil.

Perde ve Avazelerde Yumuşak ve Tiz Söylemenin Açıklaması

Bilin ki rastın tizi nevrüz imiş onun için gönül parlatıcı imiş zengüle yumuşak olduğu için bütün gönüllere sıcaklık verir. Bir perde irak olsa şehnaz olur, gelecek olan (perde) tizine başlangıç olur. Eğer yumuşak söylersen onu mâye bil, bunu dinlemeyi kendine kısmet bil. Zengulenin tizinden hicaz dinle ki bunun pesinden okursan mâye olur ve saza can verir. Günlerini safâsız geçirme, gönül eğlencesinden uzak durma. uzzâl olan âvâzeyi gör ve bu sözleri benden işitmiş ol. Nağmelerin ehli dediler ki onun âvâzesi hicazdır. Bunların latif ve hoş bir nağme olmadığını nasıl söyleye bilirsin. Uşşâk tiz bölgelerde gezinirse nevâyı bulur, evet beyti defterlerden hatırlasınlar. Biraz pes okursanız rastta girersiniz, inanmazsanız deneyin. Onun zâvilî perdesiyim demiş, yalan derlerse peki ben nesiym demiş? Mâye tiz olursa bûselik olur, kulağı dolduğu zaman ehli olan bilir. Önce ya da sonra işitsen de pestinin mâye olduğundan hiç şüphe etme. Devamında tiz olur ise kûçek hisar olur. Pes olur ise mâye karar eder. İsfahan tiz olursa hüseyini olur. Pes olursa mâye olur. Benimle bu perde hem-râz (sırdır) dır ki bu âvâzenin adı şehnazdır. Rehâvî İsfahân gibidir, sanki cihan şâhı gibidir. Âvâzeleri öğrenmek istersen rubaileri oku yanılmazsın.

Rubâî

Aklıma edvâr düşeli bilirim ki rehâvî makamına geveşt âvâz olmuştur. Mecâza bir nokta koyarak hakikate bak ki bu engeller seni mecâza esir kılasın. Büzürgün tizi selmektir pesi rasttır. Selmek yine ona ses olmuş, bana biraz kulak verirsen anlarsın. Neva tiz olursa hicaz, pes olursa maye saz olur. Hüseyinin tizi muhayyerdir, tizde yaparsan görürsün. Eğer mâye istersen pes oku ki dinleyenler tez canlı olsun.

Ferd

Zirefkendin âvâzının hisâr olduğunu söyleyip sözü kısa kestim. Hüseyinî, mâye, nevâ, bûselîğin dördüne birden zirkeşîde ismini vermişlerdir. Bunu uygulamak gerekir.

Tetimme

Adı müsteâr olan terkeb aynı zamanda ruyi ıraktır. Harezmi bölgesinde müsteâr derler, burada ise rûyi irak olarak bilinir. Müberkâ çargâhtan koparak sonunda peste inerek karar ider. İki kûçek'in adı şehnâzdır bunu bilen birbirlerine yakın olduklarını bilir. Irakın tizi bûzûrk dür, bunu çıkarmakta zordur. Eğer bu beş makamı toparlarsak şimdi sana onları anlatırım. İsfahan ile çargâh, zengûle, rehâvî ile rast söyle ki sen mutlu olasan beyim onun adına selmek derler, bu da insâfa gelmekle olurmuş. Ey pâdişah eğer beste sorarsan, segâh İsfahândan kopmuştur segâhta gezinirken rasta inersen rastgâh olur. Irak rastta karar ederse sipihr adını alır. Hüseyini sipâhanda karar eylesen ona zirkeş denir.

Kıt'a

Segâh besteye inerse geveşt olur, bu ne dememek için göz önünde tut. Muhâlifî rastın bir adı da dügâhtır. Bu sözüm kulağında her zaman bulunsun muhâlifekin bir adında kûçek olduğunu hatırla, mûsikîşinas olan kişi bunu bulur ve söyler hisâra zelûkend-i kûçek de, usûlü gözet seyri sırasında dikkat et işit imdi ey şâhid-i kâm-rân (arzusuna ulaşan, bahtiyar, mesut) makam ve terkipleri nazım dili ile açıklamaya çalıştık. Ey arzusuna ulaşmak isteyen kişi usul zaman darb nedir, şimdi onları dinle.

Usullerin Zamanları İle Darbın ve Remeli Müseddesin Açıklanması

Usulün etrafına düşen şey darbdır, başkasının sözüne uyma. Ey bilinen kişi "usul" kelimesi "asl"ın çoğuludur. Sözüme güvnersen sana söyleyeyim. Asl iki vuruş arasında olur sen de ara dene. Zaman odur ki dört darbu vurduğumuzda iki aslın ortasını tutan yere zaman denir. Şunu iyi bil ki darb her birine ayrı ayrı isim verilen altı kısımdır. Biri hafif, biri sakîl, biri, revân biride Türkî şâddır. Üstadlar beşincisine fahte, altıncısına ise rahgir demişlerdir ki, bizim için çok emek sarfettiler. Başka bir taksimde ise darb üç çeşit imiş. Gelen üstadlar öyle demişlerdir. kabl diye şuna derler; bir mutrib ki bu eseri okuyandır. Önce darbını vurur sonra yine söz ile söylemeye devam eder. Ma' odur ki; darbı iiri ve sesi üçünü beraber söyler. Ba' odur ki önce beyti, sonra darb ve sesi söyler. Ne söyledi isem gerçekleri söyledim eğer daha çok izaha kalksa idim kitap uzar giderdi ve konuları bitirmekte zorlanırdım ki ben sultanıma bunu biran önce iletayım ki beni fakir iken zengin eylesin. Bunları lezzetlerinin ne olduğunu bildirmek için her birerlerinden birer çeşni sundum. Şimdi mutriblerin özelliklerini dinle. Sen emret mutribler söylesin.

Mutriblerin âdâbı

Mutrib hüzünlü olmayacak, her an içi neşeli olacak elbisesi ve hırkası güzel olmalı, dili fasih ve sesi güzel olacak. Özellikle mecliste sözü dinlenen kişi olmalıdır.

Mutribânın hitâbları

Ey sohbet gülistanının bülbülü, işret ehlinin sevgilisi sensin. Sen her zaman taze ve güler yüzlü olmalısın ki herkes senden nasibini ala. Seni dinleyenlerin huylarını öğren senden ne istediklerini bil. Sakın uygunsuz bir söz söyleyip de birisini dışlamaya kalkma. Eğer şâir isen kendi sözünü değil kendini ağırlıkta tut. Sana söyle derlerse söyle ve neler söyleyeceğini de iyi hesapla. Onun için dinleyen râvî, âlem içinde çâvî gerek. Pek çok şiir, beyit ve her çeşitten güfte ezberle. Eğer sen âşıksan kendini halka açıklama. Sana hoş gelen halkın hoşuna gitmezse bu sefer eline bir şey geçmez. Sen kendi halini değil ya kavuşmayı ya da ayrılığı anlat. Mutribliğin hakkını verebilmek için tekrardan kaçın hangi çeşit şiir olursa olsun onları bilmen gerekir. Ayrılık, kavuşma, red, kabul, bunların her birisi ile ilgili sözler bul ya şükür, inayet, vefa söyle ya da dert şikâyet ve cefâ söyle. Âşık için hüzünlü, mâşuk için neşeli sözler söyle ya kaşını gözünü, saçlarını, ay yüzünü vasfeyle baharı söyleyeceksen hazanı söyleme ki sonunda sıkıntıya düşmeyesin eğer hüzünlü söyleyeceksen bahara ait şeyler okuma. Her şiiri zamanına ve yerine göre oku gül mevsimi geldiğinde gül ve bülbüllerle ilgili oku. Gülleri, gül bahçelerini, menekşeyi, servileri öv sözlerin en kıvamlı ve tazesini oku, vakti iyi değerlendir aşırıya kaçıp uzatma. O sohbette kimsenin bilmediği ve işitilmediği şiirlerden söyle. Eğer meclis içinde bir sevgili var ve oda mûsikîden anlıyorsa; usul ve darbları sakınmak (dikkat etmek) ve mutrip adını takınmak gerekir. Zor perdeleri söyle sesini sazla uyumlu kıl. Önce nakşî göster sonra eseri söyle ve bir âvâre yi bin âvâreye dönüştür. Neşidlerini dönerek okuduktan sonra, savtını okuyarak karar ver. Eğer sohbetinde yaşlılar çok ise onlara göre söyle başlangıçta sazın çaldığı perdeden ilâhî sözle başla eğer gençler varsa onlarda aşk galiptir. Onlara da elâ gözden karakaştan haber ver ki söyleyişin etkili olsun savaş destanlarını veya kan döküp mal almanın destanlarını oku eğer şarap içilip kebab yenilen sohbette okuyorsan uygunsa oku yahut ta okumayı bırak özellikle geç saatte elde kadeh tutup neşelenenlere okuyorsan onların hoşuna gidecek şeyler oku ki işretlikleri artsın sen de içkiyi fazla kaçırma yoksa gündüzün gece gibi olmaz ey sevgili. Sende içersen ancak mest olacak kadar iç çalarken veya söylerken çok yakın dostunda olsa onlarla gelişi güzel konuşma sen sohbette arbedeye karışmazsan selamette olursun. Çalgıcı eğer bunları mest oluncaya kadar mutlu ederse paralarını da alır. Bir kimse seni sohbette överse sana ne yapman gerektiğini söyleyeyim. Tevazu ve yakınlıklar göster iyi huylu ve ahlaklı ol sazını eline al ve seni methedeni övmeye başla. Bütün sohbet ehli seni överken sen aksini yaparsan seni döverler. Eğer sarhoşlardan biri giderken sana tekrar söyle derse karşı gelme hemen söyle ki onun şerrinden emin olasın. Senin altın ve gümüşle elin dolar, o kimse de sana fazla söz söyleyemez. Bu sazendelikte en büyük hüner senin değerinin sazendelikle artmasıdır. Evde de meyhanede de içse sarhoş sarhoştur. Ona sabredip söylediğini tut parasını da elinden al. Bil ki sazendenin hem kör hem sağır olması gerekir diye haber vermişlerdir ki bakılmayacak yere bakmamalı, baktığında da gönül vermemeli, ne söylerlerse duymazlıktan gel, dediklerini de yapma bir sır görür

veya duyarsa onu dostuna da düşmanına da söylemesin ki sıkıntı ve meşakkatlerden emin ol ki geldiğin yere sağ salim geri dönesin.

Son

Mutriblerle ilgi söylenmesi gerekenleri söyledim Bu kez yazı yazma ilmini anlatmaya çalışacağım. Otuz beşinci babda beste kapısını açacağım.

SONUÇ

Bedr-i Dilşâd'ın Muradnâme'si XV. Yüzyılın muhteşem eserleri arasında her ne kadar ansiklopedik bir bölüm gibi kalsa da fihrist bir eser olması açısından önemlidir. Birçok Edvar kitabında olan bölümlerin pratik (icra) kısmına yönelik kısımları bu eserde daha ayrıntılı ve yol gösterici olarak verilmiştir. Bunun yanı sıra diğer edvarlarda da olan ilmin başlangıcı, On iki makamın isimleri, yedi âvâze, Dört şube, terkiplerin adları, hangi saatte hangi perdeden okuyacağımız, perdelerin dinleyenler üzerindeki etkileri, perde ve avazelerde yumuşak ve tiz söylemenin açıklaması, mutriblerin âdâbı, mutribânın hitâbları gibi edvar kitaplarının diğer konularından seçmeler yapmıştır. Kırşehirli edvarında başlıca şu konuları içerir: Dua ve eserin yazılma nedeni, musikinin değerli bir ilim oluşu ve bunun ispatı amacına yönelik deve hikâyesi, makam ve makamlarla ilgili unsurlar (12 makam, 7 agaze, 4 şube ve bunların 12 burç, 7 gökcismi, 4 ana unsur ile olan ilişkileri, terkipler), usuller, müzik formları, günün saati ve insan fizyonomisine göre icra edilmesi gereken makamlar ve ilgili unsurlarının etkileri ve çalgı düzenleri. Sonuç olarak Bedri Dilşâdın Nazım şeklinde kulakta kalıcı bir şekilde kaleme aldığı bu eser XV. Yüzyılın önemli kitaplarından birisidir. Makale boyutlarında çalışıldığı için sınırlı tutulan inceleme daha sonra yapılacak araştırmalara kaynak niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Ceyhan, A. (1997). *Bedr-i Dilşâd'ın Murâd-nâmesi*. İstanbul. M.E.B. Yayınları
- Çelebioğlu, A. (1978). "Kabus-name Tercümesi Murad-Nâme'ye Dair", *Türk Kültürü, Ekim*. 719-728
- Doğan, E. (2011). *Şeyhoğlu Sadrüddin'in Kabus-nâme Tercümesi*. İstanbul. Mavi Yayıncılık.
- Ergun, S. N. (1942). *Türk Musikîsi Antolojisi*, c. I, İstanbul.
- Ergun, S. N. (1936). *Türk Şairleri*, c. III, İstanbul.
- Feyzioğlu, N. (2008). "Murad-Nâme'de Yer Alan Atasözleri". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12(2): 351-365
- Hüdayî, A. M. (1579). *Vâkıât-ı Üftâde*, Selimağa Ktp. Hüdâyî Yz. Nu. 574.
- Kara, M. (1995). *Eşrefoğlu Rûmî*. Ankara. T.D.V. Yayınları.
- Özcan, N. (2001). *M.Ü.İ.F. Mûsikî Ders Notları*. İstanbul.

- Özcan, N. (1977). "XV ve XVI. Yüzyıllarda Türk Dünyasında Musikî" XV ve XVI. Asırları Türk Asrı yapan Değerler Tartışmalı İlmi Toplantısı.10-11 Kasım 1995. İstanbul. Ensar Neşriyat. İSAV
- Özcan, N. (1996). "Osmanlılarda Musikî", Osmanlı Ansiklopedisi. 3. İstanbul.
- Sezikli, U. (2000). *Kırşehirli Nizâmeddin İbn Yûsuf'un Risâle-i Mûsikî Adlı Eser*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Tanrıkorur, C. (1998). "Osmanlı Mûsikîsi", Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi. haz. Ekmeleddin İhsanoğlu. İstanbul.
- Tatçı, M. (1990). *Yunus Emre Divânı İnceleme*. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1983). *Osmanlı Tarihi*. Ankara. Türk Tarih Kurumu
- Yelten, M. (1988). "Şirvanlı Mahmud'un Hayatı ve Eserleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Aralık. 157-169

EXTENDED SUMMARY

Murâd-Nâme is a literary work penned in verse about Kâbus-nâme by Bedr-i Dilşâd in 830/1427. In the first place having information about the reference book "Kâbus-nâme" is important for a better understanding of our study and Murâd-Nâme by Bedr-i Dilşâd.

Kâbus-nâme is an encyclopedic work penned by Keykavus bin İskender in persian for his son Gîlân Şah as an advice and guide book of politics, consisting forty-four chapters; presenting useful and necessary information to be used in every field and stage of life. This Work has been translated into Turkish by multiple people since it was written. Our source book: "Murâd-Nâme" is one of these translations but with some additional chapters. Studies carried out on the topic remark Murâd-Nâme as a tranlation of Kâbus-nâme in verse however, when the both works are examined in one hand, it is observed that the there are different chapters as well as the similar ones.

Murâd-Nâme is an encyclopedic work written in mathnawî form consisting of fifty one chapters. It was dedicated to Sultan II. Murad. Although Murâd-Nâme is widely known as a translation of Kâbus-Nâme as stated above, it is actually like a commentary of it. Many chapters were added and the existing ones were extended. If we are to evaluate Murâd-Nâme in terms of literary style, it can be defined as a work with; high aesthetics senses, poetical language of high quality and appropriate use of language. It regards the same perspective as Kâbus-nâme considering the religious, moral and political advices it includes. Besides it is one of the first works in the encyclopedic genre of our literary history in terms of the information given about many branches of science and art. In this sense; a multidisciplinary and multidimensional structure attracts attention in the whole of the book.

The content of the Murâd-Nâme shows close connections with many disciplines of science and art of the time such as: medicine, astrology, astronomy, poetry, religious sciences and music. Chapter of music is among the

extended chapters of Murâd-Nâme and it is more like a reminding index for those knowledgeable on the subject rather than being a chapter providing well-established information on music on its own. In the chapter of music Bedr-i Dilşâd states that: *“Instrumentalists and vocalists have to learn the science of maqam, its’ style, timing and rythm scales by making great and serious efforts. They should behave with a knowledge of music. Deeds without purposes are useless. Every deed is honoured by knowledge. Therefore I need to explain this knowledge of music, so listen to me carefully. I tell you what the masters have transferred to us and what I have learned from the knowledge of music in order to help you.”* These explanations appeals directly to musicians (instrumentalists and vocalists).

In this study; it is tried to be explained that Murâd-Nâme written by Bedr-i Dilşâd is an index - especially the chapter of music - and this idea is supported by giving extracts from Risâle-i Mûsikî which is one of the most important Works of XV. Century written in Turkish by Kırşehirli Yusuf İbn Nizameddin. The Edvâr of Kırşehirli Yusuf İbn Nizameddin mainly includes the following topics: *“the prayer and the explanation on why the Edvâr book has been formed”, the camel story to prove that the music is a precious science, “maqam and the principles concerning the maqam (12 maqams, 7 âvâze, 4 Şube, and their relations with 12 constellations, 7 celestial objects and 4 elements of nature as well as terkips)”, “rhythmic patterns (usûls)”, “genres of music”, “the maqams to be performed according to certain times of the day and the physiology of the human body and their influences”, “the tuning of instruments”.*

Compared with the The Edvâr of Kırşehirli Yusuf İbn Nizameddin and other magnificent edvâr books of XV. Century, Murâd-Nâme by Bedr-i Dilşâd stands as an encyclopedic chapter among them. It bears much importance as being an index. Chapters existing in many edvar books relating the performance issues, take place in Murâd-Nâme in a shorter and directive pattern. Additionally, Murâd-Nâme makes a selection of topics from the other edvar books stated above such as: *“The Beginning of Science”, “Names of the Twelve Maqams”, “Seven Âvâze”, “Four Şube”, “Names of the Terkips”, “The Pitches to be Performed According to Certain Times of the Day”, “The Effects of the Pitches on the Listeners”, “Explanation on How to Perform the Pitches and Âvâze in High Pitch Zone Smoothly”, “Manners of the Performers”, “Adressing the Performers”.*

As a result: Murâd-Nâme penned in verse form by Bedr-i Dilşâd is one of the important books of XV. Century. It includes a quality selection of topics from the edvâr books of its period and examine them in a shorter and directive pattern.